

Latvijas Zinātņu akadēmija ceļā uz stratēģisko mērķu sasniegšanu

Latvijas Zinātņu akadēmijas prezidenta Ivara Kalviņa uzruna pavasara pilnsapulcē,
2022. gada 7. aprīlī

Dārgie kolēģi, ļoti cienījamās dāmas un augsti godātie kungi!

Pirms mēs sākam šīs dienas sēdi, es gribētu lūgt ar klusuma brīdi godināt tos mūsu kolēģus, kas iepriekšēja gada laikā ir devušies mūžībā.

Lai pieminam LZA īstenos locekļus Viktoru Kalnbērzu, Rolandu Rikardu un Valdi Kamparu, LZA ārzemju locekļus Pēteri Bolšaiti un Andrievu Ezergaili, LZA goda locekļus Uldi Bērziņu, Valdi Jākobsonu, Ainu Nagobads-Ābolu, Mārtiņu Braunu un Zigmundu Skujiņu, kā arī LZA korespondētājlocekļus Robertu Maksimovu, Andri Ferdatu un Māri Ābeli, kā arī goda doktorus Romānu Apsīti un Jāni Cakulu.

Kopā ar viņiem es gribētu lūgt sapulces dalībniekus ar klusuma brīdi pieminēt arī Krievijas armijas un flotes nogalinātos Ukrainas bērnus, sievietes, sirmgalvjus un citus civiliedzīvotājus, kā arī tos drošsirdīgos un pašreizējos Ukrainas karavīrus, kas ir atdevuši savas dzīvības cīņai par brīvību, tai skaitā arī par mūsu brīvību. Lai viņiem mūžīga piemiņa mūsu sirdīs!

Paldies!

Laiks, kas ir pagājis no 2021. gada rudens pilnsapulces, Latvijas Zinātņu akadēmijai, tāpat kā visai mūsu valstij, ir bijis nopietnu satricinājumu un pārbaudījumu laiks. Pagājušā gada nogalē mūsu prātus nodarbināja jautājums – kā vissekmīgāk cīnīties ar Covid-19 epidēmiju un valdības noteikto ierobežojumu sekām, kā arī tas, kā panākt pēc iespējas lielāku augstākās izglītības, zinātnes, pētniecības un inovācijas finansējumu. Tāpat arī iestājāmie par zinātnes bāzes finansējuma optimāla modeļa izveidi un par jaunveidojamo augstskolu padomju vietas un lomas atbilstību augstskolu izaugsmes un autonomijas nodrošināšanas izaicinājumiem.

Diemžēl 2022. gada 24. februārī Krievijas uzsāktais karš Ukrainā pārvilka svītru daudzām mūsu cerībām uz straujāku izaugsmi kā valsts, tā zinātnisko institūciju līmenī.

Taisnības labad gan jāsaka, ka ar zināmām problēmām mēs sastapāties jau pirms Krievijas uzsāktā kara Ukrainā. Pandēmijas laikā noteikto ierobežojumu ietekmes mazināšanai veiktās triljonos mērāmās naudas emisijas Eiropā un pasaulē nevarēja palikt bez ietekmes uz inflācijas tempiem. 2021. gada nogalē mēs piedzīvojām nepieredzētu energoresursu cenu kāpumu un tam sekojošo ražotāju cenu pieaugumu praktiski visās tautsaimniecības nozarēs.

Zīmīgi, ka, reaģējot uz problēmām, valdība veica virkni pasākumu, lai atbalstītu grūtībās nonākušos uzņēmējus. Diemžēl valsts zinātniskajām institūcijām šajos krīzes apstākļos nekāds speciāls valsts atbalsts netika paredzēts.

Tas it īpaši apdraud LZA ilgtspēju, jo LZA pamatdarbības nodrošināšanai 2021. gadā IZM joprojām novirzīja tikai 277 tūkstoši euro, kas sastāda 70% no valsts budžeta kopējā finansējuma LZA darbībai.

Kaut arī esam vairākkārt vērsuši IZM, valdības un Saeimas Izglītības, zinātnes un kultūras komisijas uzmanību uz to, ka LZA finansējums 2008. gadā tika samazināts uz pusi, un tā arī nav mainījies jau 14 gadus, nav izdevies panākt dotācijas apjoma LZA palielināšanu. Ņemot vērā šī gada inflācijas pieauguma prognozes un kara Ukrainā ietekmi, diemžēl ir jāsecina, ka LZA darbība šogad ir nopietni apdraudēta.

LZA vadība pērn panāca, ka LZA zinātniskās un inovāciju ekspertīzes kapacitātes stiprināšanai no Covid-19 krīzes "Noturības un atjaunošanas mehānisma" līdzekļiem tiek paredzēts viens miljons euro. Taču šie līdzekļi joprojām līdz LZA nav nonākuši un nevar tikt likti lietā. Jācer, ka valdība rīkosies apņēmīgāk un Eiropas Savienības finansējums visdrīzākajā laikā kļūs pieejams arī zinātnei un inovācijai.

Pateicoties LZA aktivitātēm, pērn izdevās panākt, ka savu darbību atjauno Ministru prezidenta Kariņa kunga vadītā Latvijas Pētniecības un inovācijas stratēģiskā padome, kuras pirmajā sēdē mēs aktualizējām arī jautājumu par valsts pētījumu programmu nepieciešamību RIS-3 jomās, kā arī jautājumu par Inovāciju atbalsta publiskā fonda izveidi Latvijā.

Šajā sakarā LZA nodaļas veica lielu darbu, sagatavojot piedāvājumu paketi uz pielietojamu gala rezultātu orientētu programmu izveidi. Ar gandarījumu varam atzīmēt, ka Ekonomikas ministrija izskatīja LZA iesniegtos priekšlikumus un izvēlējās divus virzienus, kuros būtu iespējams rast finansējumu no EM līdzekļiem. Tā tiek piedāvāts veidot Inovāciju fondu kā nozaru pētījumu programmas, kuru īstenošanai 2022.-2024. gada periodam ir paredzēti 18 miljoni euro. Šos līdzekļus iecerēts izmantot Viedās enerģētikas programmai 6 miljonu apjomā, kā arī Biomedicīnai, medicīnas tehnoloģijām un farmācijai – 6 miljoni euro, un Fotonikai un viedajiem materiāliem, tehnoloģijām un inženiersistēmām – arī 6 miljoni euro.

Jācer, ka šis LZA panāktais finansējuma pieaugums Latvijas zinātnei, pētniecībai un inovācijai kara un sankciju dēļ netiks pārskatīts un atcelts, jo tieši enerģētiskā neatkarība Ukrainas kara kontekstā izvirzās ilgtspējas stratēģijas galvgalī.

Arī LZA savas aktivitātes lielā mērā koncentrēja uz jautājumiem, kas saistīti ar viedo enerģētiku. Mēs esam nodibinājuši pie LZA Ūdeņraža tehnoloģiju zinātnisko centru, kā arī aktivizējuši LZA Kodolenerģijas kompetences centra darbību, kura vadību ir uzņēmis LZA viceprezidents akadēmiķis Andris Šternbergs.

Šo centru uzdevums ir zinātniskās izpētes un pielietojamās pētniecības projektu iniciācija šajos enerģētiskajai ilgtspējai kritiskajos virzienos, kā arī – sabiedriskās domas un pozitīvas attieksmes veidošana, lai novērstu dezinformāciju par šo enerģijas ražošanas veidu bīstamību un nepieņemamību Latvijai.

Arī LZA Zinātnes fonds ir pievērsies atjaunojamo enerģijas iegūšanas veidu sinerģijai, būtisku uzmanību pievēršot vēja parku attīstībai Latvijā. Arī šajā gadījumā,

tāpat kā atomelektrostacijas celtniecības kontekstā, ņemot vērā zināmas sabiedrības daļas negatīvo attieksmi, LZA pieliks visas pūles skaidrojot šo – pēc būtības – ‘zaļās enerģijas’ ražošanas ekonomisko izdevīgumu un nepieciešamību.

LZA uzmanības lokā ir arī atbalsts saules enerģijas plašākai izmantošanai. Esam uzsākuši sadarbību ar uzņēmējiem, kas varētu Latvijā izveidot jauna tipa saules bateriju ražošanu – proti, saules baterijas, kas izveidotas kā lokanas polimēra plēves, kuras var tikt līmētas gan uz jumtiem, gan sienām vai jebkurām citām virsmām. Šī ir pasaules klases revolucionāra inovācija, kura, salīdzinājumā ar atomelektrostacijas celtniecību, būtu daudz ātrāk īstenojama, turklāt ar desmitiem reīžu mazākām investīcijām. Tas gan nenozīmē, ka Latvija varētu iztikt ar kādu vienu risinājumu enerģētikas jomā, bet mums ir jāveido savstarpēji papildinošo zaļās enerģētikas objektu klāsts.

Sakarā ar karu Ukrainā, ko īsteno neprognozējams agresors, LZA un Latvijas Universitāte ir noslēgušas sadarbības līgumu un uzsākušas darbu, lai pie LZA izveidotu Civilās aizsardzības koordinācijas centru. Šī centra uzdevums būs vienotas civilās aizsardzības stratēģijas izveide Latvijā un civilās aizsardzība apmācības īstenošana, šim nolūkam izmantojot LZA ēku, kas nu ir mūsu īpašums.

Mēs esam gandarīti, ka ir noslēdzies pirmais posms vēsturiskās ēkas – LZA augstceltnes izmantošanas un rekonstrukcijas plānā, ko iniciēja un izstrādāja iepriekšējā LZA vadības komanda akademiķu Ojāra Spārīša, Andreja Ērgļa, Andra Šternberga, Indriķa Muižnieka un citu kolēģu, it īpaši Guntas Račas personā. Mēs augsti vērtējam Latvijas Ministru kabineta viedo lēmumu un it īpaši – Finanšu ministrijas un tās vadītāja ministra Jāņa Reira kunga, kā arī Izglītības un zinātnes ministres Anitas Muižnieces kundzes un viņas komandas ieguldījumu šī procesa virzīšanā un pozitīva lēmuma pieņemšanā.

Atskaites periodā ir arī noslēdzies darbs pie LZA Stratēģijas īstenošanas plāna izstrādes, kā arī visas LZA nodaļas ir ražīgi strādājušas, gatavojot un noklausoties ziņojumus par zinātnē aktuālākajām tēmām un izstrādājot priekšlikumus tālākajai darbībai. Detalizētāku ziņojumu par LZA pamatdarbību šodien sniegs LZA ģenerālsekretāre akademiķe Baiba Rivžas kundze, kas informēs pilnsapulci par padarīto.

Līdztekus veikumam dabas un inženierzinātņu jomās, mēs esam gandarīti arī par LZA ieguldījumu sabiedrības izglītošanā un sabiedriskās apziņas un vēstures izpratnes veidošanā, kur galvenā loma ir bijusi Humanitāro un sociālo zinātņu nodaļai akademiķa Gunta Zemīša vadībā.

Kopā ar Prezidenta kanceleju tika rīkota zinātniskā konference, kas veltīta Latvijas Satversmes simtgadei, kurā referātus nolasīja gan Latvijas, gan Vācijas prezidenti. Tāpat sabiedrībai nupat ir kļuvis pieejams jaunākais vēsturnieku veikums – Latvijas Vēsturnieku komisijas rakstu 29. sējums "Neiespējamā pretošanās: Latvija starp diviem totalitāriem režīmiem. 1940.–1991." angļu valodā. Šī Latvijas tautas pieredze ir neapšaubāmi kļuvusi daudz nozīmīgāka tieši šobrīd, kad Ukrainas tauta pretojas

agresoram Krievijai, kura mēģina atņemt ukraiņiem zemi un valsti, kā arī izvērš brutālu teroru pret civiliedzīvotājiem. LZA ir vērsusies pie citu valstu akadēmijām, tai skaitā arī pie Krievijas un Baltkrievijas zinātņu akadēmijām, paužot savu kategorisku nosodījumu Krievijas agresijai un atbalstu Ukrainai.

Nobeigumā es gribētu sirsnīgi apsveikt visus šodien pasniedzamo balvu laureātus un Prezidenta un Senāta pateicību saņēmējus, kā arī pateikties visam LZA personālam, kas, neraugoties uz katastrofāli zemo atalgojumu, pašizliedzīgi strādā, lai LZA akadēmiju spētu īstenot savus Hartā paredzētos uzdevumus un palīdzētu Latvijas valsts un tās zinātnes tālākai izaugsmei.

No mums ikviens ir atkarīgs mūsu Tēvzemes liktenis, bet šobrīd lielā mērā arī no rezultāta Ukrainas tautas cīņā ar agresoru Krieviju. LZA vadība pateicas ikvienam, kas, sekojot LZA aicinājumam, ir ziedojis Ukrainas zinātnes un zinātnieku atbalstam! Kopā mēs esam jau savākuši 11963 euro, un mūsu ēkā pagaidu mājvietu jau ir atraduši pirmie ukraiņu zinātnieki. Sagaidāms, ka viņu skaits tuvākajā laikā pieaugs. Tāpēc ikviens ir aicināts sniegt savu atbalstu arī turpmāk, lai palīdzētu mūsu ukraiņu kolēģiem un viņu ģimenēm!

Mēs ticam Ukrainas uzvarai! Slava Ukrainai!